

OPPORTUNITIES FOR DEVELOPMENT OF GEOLOGICAL TOURISM IN BULGARIA. UNUSED NICHE TO TOURISM ECONOMY

Maria Valkova Shishmanova

SWU "N. Rilski", Blagoevgrad, Bulgaria, valkova_chich@abv.bg

Abstract: An unused niche for the economy in the tourism sector is the development of geo-tourism, in particular geological tourism. The essence of geological tourism is considered as one of the many components of geotourism. There is a critical review of normative documents that should address the modern development of geo-tourism in Bulgaria. Specific proposals for improving the regulatory documents are outlined. When designing and implementing the strategic objectives, there must be an explicit section on the development of geological tourism as an important subspecies of ecotourism. It is necessary to work in the direction of advertising, geo-conserving, socializing, announcing geoparks and creating routes for networking of these phenomena. The national geographic network must be bound to European and global. This sector of the economy would be very profitable, since everything close to nature is a free niche in the globalizing economy. The basic principles, the classification of destinations, the strategy for the development of geological tourism are presented using the ones already adopted for geotourism. On this basis an analysis of the situation in the country and the opportunities for the development of geological tourism is made. The problems and the possible directions ahead of it are outlined. Whether they are interested in geology, people perceive geological phenomena as worthwhile, because they affect them aesthetically. What's more, in many cases, they are related to everyday life, culture and history. Sometimes geological phenomena even determine the traditions and behavior of people. Therefore, the geological heritage is perceived as a natural phenomenon that affects the lifestyle, traditions and relationships of people and must be preserved for future generations. Bulgaria is a natural geological museum. Geological Conservation in Bulgaria is in a transitional period that can give a powerful boost to the geological tourism or fall into a significant lag behind the European practices. For a successful transition to the legitimation of the Bulgarian geological heritage to the world, certain steps should be taken: to take urgent measures to recognize the problems of the Bulgarian geo-conservancy at the highest level; immediate approval by the Protected Areas Act of the new *Geotop* and *Geopark* categories or to prepare a separate geological heritage law; inclusion of regions with famous geological and marks among the priorities of the Operational Program for Regional Development – Regions in Growth. Geological tourism is one of the most romantic offerings for every lover of travels, so today numerous rock phenomena located on the territory of the country attract a large number of tourists.

Keywords: geological tourism, essence, normative documents, problems, development

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ГЕОЛОЖКИЯ ТУРИЗЪМ В БЪЛГАРИЯ. НЕИЗПОЛЗВАНИ НИШИ ЗА ИКОНОМИКАТА В ТУРИЗМА

Мария Вълкова Шишманова

ЮЗУ „Н. Рилски“ valkova_chich@abv.bg

Abstract: Неизползвана ниша за икономиката в сектора туризъм се явява развитието на геотуризма, в частност геоложкия туризъм. Разглежда се същността на геоложкия туризъм като един от многото компоненти на геотуризма. Направен е критичен преглед на нормативни документи, които би трябвало да третираят съвременното развитие на геотуризма в България. Изложени са конкретни предложения за подобряване в тази насока на нормативните документи. При разработване и осъществяване на стратегическите цели трябва изрично да има раздел за развитие на геоложкия туризъм като важен подвид и на екотуризма. Необходимо е да се работи в насока рекламиране, геоконсервация, социализиране, обявяване на геопаркове и създаване на маршрути за обвързване в мрежа на тези феномени. Националната геомрежа дължително трябва да се обвърже с европейската и световната. Този сектор на икономиката би бил много печаливш, тъй като всичко близо до природата е свободна ниша в глоболизиращата се икономика. Представят се основните принципи, класификацията на дестинациите, стратегията за развитие на геоложкия туризъм на основата на приетите вече такива за геотуризма. На тази основа се прави анализ на

ситуацията в страната и възможностите за развитието на геоложкия туризъм. Изведени са проблемите и възможните насоки стоящи пред неговото развитие. Независимо дали се интересуват от геология, хората възприемат геоложките феномени като стойностни неща, защото им въздействат естетически. Нещо повече в много случаи те са свързани с бита, културата и историята на народите. Понякога геоложките феномени определят дори традициите и поведението на хората. Затова геоложкото наследство се възприема като природна даденост, която въздейства върху бита, традициите и взаимоотношенията на хората и трябва да се запази за бъдещите поколения. България представлява един естествен геоложки музей. Геоконсервацията у нас се намира в преходен период, който може да даде мощен тласък на геоложкия туризъм или да потъне в значително изоставане от европейските практики. За успешен преход към легитимирането на българското геолошко наследство пред света трябва да се направят определени стъпки: вземанена спешни мерки за припознаването на проблемите на българската геокопсервация на най-високо държавно равнище; незабавно утвърждаване чрез Закона за защитените територии новите категории „Геотоп“ и „Геопарк“ или да се подготви отделен закон за геоложкото наследство; включване на районите с известни геоложки забележителности сред приоритетите на Оперативната програма за регионално развитие – региони в растеж. Геоложкия туризъм е едно от най-романтичните предложения за всеки любител на пътешествията, ето защо днес многобройните скални феномени намиращи се на територията на страната привличат голям брой туристи.

Keywords: геоложки туризъм, същност, нормативни документи, проблеми, развитие

ВЪВЕДЕНИЕ

Геоложкия туризъм може да се дефинира като туризъм с геоложка тематика, което означава да се опазват особеностите на ландшафта, да се опитва да се разбере "каквoсе крие под" или това, което се вижда отгоре. На много места има конкретни форми на ландшафта, които пленяват с външния си вид като: водопади, скални зъбери, кули и скали, скални арки, вулкани, оврази, дерета, дупки, камъни, пещери [1]. Всяко едно от тях има история и всяко едно от тях е част от историята на планета Земя. Те създават прекрасни пейзажи, могат да бъдат привлекателна причина за увлекателно пътуване като всеки ден да се откриват различни "детайли и значителни интересни места" на територията. Туристът по този начин включва цялата сензорна област. Той "живее" с геоложкия опит и придобива пряко възприятие и често то е незабавно. Това потапяне в опита, без посредничеството на друг, е опит водещ до косвено с феномени с естествен произход, отприщва поредица от куриози и желания на когнитивните прозрения, които позволяват да се следва една обща нишка за откриването на цяла територия, простираща се дори когато дадено явление не е очевидно. Не всички геоложки събития, които имат силно въздействие върху възприемането и поради това не всички са подходящи да се смятат за приемлив предмет на геоложкия туризъм.

Геоложкия туризъм включва наблюдение върху неживата природа с акцент главно върху скалното разнообразие. Интерес от туристическа гледна точка представлява огромното скално разнообразие в България. На територията ни са разпространени и трите литоложки типа - магмени, метаморфни и седиментни скали, като много добре изразени в релефа са както мраморите, мраморизирани варовици, гранитите и риолитите, така също и кристалинните шисти, гнайсите, гранитогнайсите, туфите и др. [2]

Цялата тази скална палитра е предпоставка за практикуване на една разновидност на екотуризма като геоложкия туризъм. По същество това е екотуристическа субформа, свързана с наблюдение и наслаждаване на неживата природа и акцент основно върху скалните феномени. Територията на страната ни е изпъстрена с различни по размер и състав единични причудливи скали или цели скални групи, откоси, венци, ждрела и т.н. които правят пейзажа още по привлекателен.

МАТЕРИАЛ И МЕТОДИ

Ползвани са документи, доклади, отнасящи се до проблематиката на геотуризма и геоложкия туризъм, програмата за научни изследвания, „Хоризонт 2020“, Стратегията за устойчиво развитие на туризма-хоризонт 2030, Закона за туризма, Националната концепция за пространствено развитие.

Използваните методи в настоящето проучване са:

- документално проучване на съществуващи анализи и доклади, отнасящи се до проблема.
- теоретичен анализ на литературни източници по изследвания проблем;

➤ събиране, систематизиране, обобщаване и представяне в подходящ вид на данни за актуалната проблематика за геоложките феномени и геоложкия туризъм;

РЕЗУЛТАТИ И ОБСЪЖДАНЕ

1. Същност на геотуризмът и геоложки туризъм

Алтернативните форми на туризъм са в процес на силно развитие. Обособяването на отделните форми на алтернативен туризъм (селски, екотуризм, винен, кулинарен, екстрем, ловен, културен, религиозен, фолклорен, култов, екзотичен и др.) води до разнообразие в изготвянето и предлагането на туристически продукти. Една от тези форми на туризъм е геоложкия туризъм, който е добре развит в световната практика. На територията на страната се разкриват скали, образувани през различни стадии от геоложката история на Земята – от Докамбрия до Кватернара [3].

Геотуризмът е определен като туризъм, който поддържа или повишава географския характер на дадено място – околната среда, културата, естетичността, наследството и доброто съществуване на неговите обитатели.

Геотуризмът обединява концепцията за устойчив туризъм – дестинацията трябва да се запази за бъдещите поколения и същевременно да запази характерните си черти [4].

Геотуризмът взема основа от екотуризма – приходите от туризма би трябвало да подпомагат опазването – и да го разпростира до културата и историята, всички отличителни качества на дадено място. Всички елементи на географския характер работят заедно за да създадат преживяване на туриста, което е по-богато от броя на отделните части, привличайки посетители с различни интереси.

Геотуризмът включва обществото. Местният (провинциален) бизнес и гражданските групи се обединяват за да осигурят изключително и автентично преживяване за посетителите. Геотуризмът обогатява и посетителите и домакините. Обитателите разучават наследството си и научават неща, които могат да бъдат интересни на външните хора. Докато местното население развива способностите си да показват тяхната местност, туристите получават повече от посещението си.

Геотуризмът е икономическа полза за местните общности и възможност за добавена стойност на общините [4]. Бизнесът наема местни работници, и използва местните услуги, продукти, запаси. Когато членовете на обществото разберат ползата от геотуризма те поемат отговорност за домакинството на дестинацията.

Геотуризмът поддържа цялостта на мястото. В замяна местните, които получават икономически ползи, оценяват и пазят ценноста на тези имоти.

Геотуризмът значи прекрасно пътешествие. Ентусиазирани пътници се завръщат с нови познания. Историите им подтикват приятели и познати да изпитат същото, което води до непрекъсващ бизнес за дестинацията. Целта е да вземе максимална изгода от дестинацията и същевременно да подсили защитата на тази дестинация.

Геоложкия туризъм е туризъм, който поддържа или увеличава геоложкия характер на посещавания обект, неговата околна среда, култура, естетика, наследство и благополучие на неговите обитатели [5].

Геоложкия туризъм може да се дефинира като туризъм с геоложка тематика, което означава да се опазват особеностите на ландшафта, да се опитва да се разбере "какво се крие под" или това, което се вижда отгоре. На много места има конкретни форми на ландшафта, от които ние често просто сме очаровани от външният им вид като: водопади, скални зъбери, кули и скали, скални арки, вулкани, оврази, дерета, дупки, камъни, пещери [6].

Те имат история за разказване и всяко едно от тях е парче от историята на нашата планета Земя. Разбирането за това как произхождат тези прекрасни пейзажи може да стане интересна тема, дори и за тези, които нямат нищо против в научния смисъл на геологията: за "разбирането на планетата Земя" може да бъде привлекателна причина да се вълнат в увлекателно пътуване, но и бързо пътуване, всеки ден да откриват толкова различни "детайли и значителни места" на територията.

Понятието геотуризм се свързва с „географски устойчив туризъм“ и представлява цялостен подход към туризма. Тази концепция намира широко разпространение в САЩ. Точното определение за „географски туризъм“ се дължи на влиянието на The National Geographic Society, което през 2002 г. публикува дефиниция за „геотуризм“: „Туризм, който подкрепя или набляга на географския характер на дестинацията, нейната околна среда, наследство, естетика, култура, както и на добруването на местното население [7]. Геотуризмът е туризъм, който подкрепя и подобрява географския характер на територията – неговата околна среда,

култура, естетика, наследство както и благоденствието и добруването на местното население. Той е успешно ориентиран и бързо развиващ се нов туристически бизнес-сектор [7].

Разновидност на геотуризма е геоложкият туризъм. Геоложкият туризъм включва наблюдение върху неживата природа с акцент главно върху скалното разнообразие. Интерес от туристическа гледна точка представлява огромното скално разнообразие в България. На територията ни са разпространени и трите литоложки типа - магмени, метаморфни и седиментни скали, като много добре изразени в релефа са както мраморите, мраморизирани варовици, гранитите и риолитите, така също и кристалинните шисти, гнайсите, гранитогнайсите, туфите и др.[8]

Цялата тази скална палитра е предпоставка за практикуване на една разновидност на екотуризма като геоложки туризъм. По същество това е екотуристическа субформа, свързана с наблюдение и наслаждаване на неживата природа и акцент основно върху скалните феномени. Територията на страната ни е изпъстрена с различни по размер и състав единични причудливи скали или цели скални групи, откоси, венци, ждрела и т.н които правят пейзажа още по привлекателен.

Геоложкият туризъм се осъществява чрез посещения на територии със забележителни ландшафти или изтъкнати примери на геоложкото наследство с особено естетическо въздействие или висока научна стойност [9]. Най- близо до тази категория са геопарковете. За обособяването на един геопарк не е достатъчно наличието само на забележителни геоложки черти. Територията трябва да притежава също така и обекти от исторически, археологически, екологичен, културен, духовен или друг интерес, свързан с идентичността на района, които заедно с обектите от геоложки интерес да попадат под единни мерки за защита и управление от парков тип. В този аспект може да се каже че интересът на туристите е по важен от интереса на геолозите, защото основната цел на геопарковете е социално – икономическото развитие на регионите, а геотуризмът често е единственият шанс за спасението на райони, които са станали жертва на селското обезлюдяване през втората половина на миналия век.

Можем да обобщим смисъла на геотуризма с известната фраза на Марсел Пруст: "Истинското пътуване на откритие не се състои в намирането на нови пейзажи, но виждането с нови очи." [10]

2. НОРМАТИВНИ ДОКУМЕНТИ, СВЪРЗАНИ СЪС СЪВРЕМЕННОТО РАЗВИТИЕ НА ГЕОТУРИЗМА В БЪЛГАРИЯ

В Закона за туризма 2016 [11] е изпуснато да се споменат природните феномени като са изброени в чл.3 туристически обекти от различен вид. В Стратегията за устойчиво развитие на туризма, хоризонт 2030 [12] в „Анализ на ресурсите“ за развитие на екотуризма се констатира, че страната е:

- Изключително богато биоразнообразие - природни паркове, уникални природни забележителности, впечатляващи пещери и каньони, ледникови езера;
- По биологично разнообразие България е на второ място в Европа. - над 12 360 вида растения;
- Горският фонд възлиза на около 4.0 млн. ха. - 36.85% от територията на страната.
- В страната са създадени 3 национални парка.....;

В планините са маркирани пътеки с обща дължина над 37 000 км. През територията на страната преминават международни туристически маршрути - 69 Стратегията за устойчиво развитие на туризма, хоризонт 2030 финалната отсечка (Ком - Емине) на европейския туристически маршрут Е-3, европейският туристически маршрут Е-4 - "Витоша - Верила - Рила - Пирин" и европейският туристически маршрут Е-8 - "Рила - Родопи".

В раздела „Тенденции“ не се споменава нищо за ресурсите, освен плахи предложения като услуги. В раздел „Стратегически цели“ се казва: запазване и подобряване на качеството на природните туристически ресурси; разработване на продуктова и маркетингова стратегия за екотуризма; увеличаване на интереса на българския и международния пазар към екотуризма; увеличаване на продължителността на престоя на туристите; увеличаване на броя и качеството на генериращи пазари за екотуризм и запазване на вече съществуващите пазари; увеличаване на възможностите за успешно комбиниране с почти всички останали видове туризъм, особено със селския, културно-историческия, приключенския и др. При разработване и осъществяване на тези стратегически цели трябва изрично да има раздел за развитие на геоложкия туризъм като важен подвид на екотуризма. Да се работи в насока рекламиране, геоконсервация, социализиране, обявяване на геопаркове и създаване на маршрути за обвързване в мрежа на тези феномени. Националната геомрежа да се обвърже с

европейската и световната. Този сектор на икономиката би бил много печаливш, тъй като всичко близо до природата е свободна ниша в глоболизиращата се икономика.

3. СЪСТОЯНИЕ НА ГЕОЛОЖКИЯ ТУРИЗЪМ В БЪЛГАРИЯ

България е малка страна, но с категорично място в света. Един от нейните приоритети в съвременното и съществуване е туризмът. Още през деветнадесети век българските възрожденски писатели налагат метафората земята – рай, която отлично отговаря на географското ни положение. Ние притежаваме живописна природа, множество скални феномени и това предполага развитието на отрасъла туризъм чрез който се надяваме да заемем едно от челните места в Европа [13]. Туризмът остава най-динамичното перо на българската икономика, осигуряващо нови работни места и стабилни приходи в държавния бюджет. България присъства с общо 9 обекта в Списъка на световното и културно наследство на Юнеско като 7 са културни, а 2 природни [14]. България има много и най-разнообразни карстови райони, където природата е оставила своя отпечатък. Красивите скални феномени, които е творила хилядолетия наред пазят вековната история на земята ни [14]. Невероятни и неповторими по своето величие са красивите скални образувания, повече от които крият мистичност и макар, че са често посещавани от наши и чуждестранни туристи все още никой не знае със сигурност произхода им, а историята им често е обгърната с множество легенди. Територията на България е богата на най-разнообразни скални форми, срещат се различни единични образувания, цели местности или каменни гори [14].

Един от основните приоритети на малката общност, занимаваща се с геоложкото наследство на България, е насочването на българската икономика към използването на 188 –те геотопа за развиване на туристически атракции в малките и средни населени места и създаване на временна и постоянна заетост сред местното население. Нищо не може да раздвижи икономиката така, както създаването и популяризирането на нови туристически дестинации, свързани с природните забележителности [15].

Независимо дали се интересуват от геология, хората възприемат геоложките феномени като стойностни неща, защото им въздействат естетически. Нещо повече в много случаи те са свързани с бита, културата и историята на народите. Понякога геоложките феномени определят дори традициите и поведението на хората. Затова геоложкото наследство се възприема като природна даденост, която въздейства върху бита, традициите и взаимоотношенията на хората и трябва да се запази за бъдещите поколения [16].

България представлява един естествен геоложки музей, ето защо това предопределя и възможността да се развива геоложкия туризъм и в България. Нашата геоконсервация се намира в преходен период от един сравнително успешен етап към етап с неизвестни перспективи, който може да даде мощен тласък на геоложкия туризъм или да донесе значително изоставане от европейските партньори [17]. За да се направи успешен преход към легитимирането на българското геолошко наследство пред света трябва да се извършат следните три стъпки [18]: вземане спешни мерки за припознаването на проблемите на българската геоконсервация на най-високо държавно равнище; утвърждаване незабавно чрез Закона за защитените територии новите категории „Геотоп“ и „Геопарк“ или да се подготви отделен закон за геоложкото наследство; включване районите с известни геоложки забележителности сред приоритетите на оперативните програми за регионално развитие.

Съвременните икономически измерения на геоконсервацията са пряко свързани с използването на природните забележителности за осигуряване на устойчиво развитие на регионите чрез развиване на геоложкия туризъм и съпътстващите го дейности [19] [17] [18] [15] [20].

Геоложният туризъм е едно от най-романтичните предложения за всеки любител на пътешествията, ето защо днес многобройните скални феномени намиращи се на територията на нашата страна привличат голям брой туристи.

На нейната територия се разкриват скали образувани през различни стадии от геоложката история на Земята – от Докамбрия до Кватерна. Сложният геоложки строеж и контрастният релеф предопределят образуването на необикновени геоложки феномени с естетическа, научна и образователна стойност. Много от тях предлагат неповторима естетическа наслада и привличат непрестанен туристически поток, докато други са запечатали важни стадии на геоложката история и представят уникални геотопи с висок научно изследователски потенциал. Един от основните приоритети на малката общност, занимаваща се с геоложкото наследство на България е насочването на българската икономика към използването на тези 188

геотопа за развиване на туристически атракции в малките и средните населени места и създаване на временна и постоянна заетост сред местното население [21].

4. ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА РАЗВИТИЕТО НА ГЕОЛОЖКИЯ ТУРИЗЪМ В БЪЛГАРИЯ

Нищо не може да раздвижи икономиката така, както създаването и популяризирането на нови туристически дестинации, свързани с природните забележителности. Заради чистотата на българската символика, геоложката общност е призвана да поеме отговорност за включването на българското общество в опазването на геоложкото наследство на страната и популяризирането на нейното георазнообразие. За съжаление нашето общество трудно разпознава тези приоритети и не забелязва богатството, дарено на страната ни от самата природа.

Изхождайки от състоянието на българската икономика по всичко личи, че бъдещето на родната геология ще бъде по тясно свързано с туризма, отколкото с промишлеността. Разработването на геотуризма в България, което е в съвсем начален стадий изисква огромни усилия и ресурси. Необходимата предпоставка за осъществяването на тази икономически важна за страната стъпка е в ръцете на българската геоложка общност, чието призвание е да информира обществото за огромния потенциал на този успешно и бързоразвиващ се нов туристически бизнес сектор.

Узаконяването на новата категория защитена категория „Геопарк“ ще донесе нови работни места за българските геолози и ще въведе българската геология в ново амплуа – стимулиране на социално-икономическото развитие на регионите чрез развиване на геоложкия туризъм.

Разширяването на приоритетите на националните и природните паркове в посока към опазване на георазнообразието могат да се окажат преломен момент за създаване на постоянна нужда от квалифицирани в областта на геоложкия туризъм специалисти, подготвени за управление, опазване и популяризиране на георазнообразието. Реализирането на стратегическите задачи на българската геоконсервация ще донесе на България така желаното глобално популяризиране на нейните природни забележителности и ще привлече целогодишен туристически поток от всички континенти на света [21].

Във връзка с опазване и популяризиране на геоложкото наследство е необходимо да залегнат следните дейности:

- усъвършенстване оригиналната българска методика за оценка на геоложките феномени, разработена за Регистъра и кадастъра на геоложките феномени в България, която да бъде приложена при селектирането на списъка от сто нови природни обекти на България подготвян по инициатива на агенцията по Туризма към Миет;
- допълване Регистъра и кадастъра на геоложките феномени в България с нови обекти публикувани в научни списания като списанието на БГД, списание „Геология и минерални ресурси“, списание „Минно дело и геология“ или сайта „Геоложки феномени на България“;
- предприемане инициатива на Миет за легализиране на категорията „Геопарк“ чрез закона за защитените категории, в които да се регламентира и създаването на национална мрежа от геопаркове;
- организиране номинирането на Български геопаркове в световната мрежа от геопаркове на Юнеско, чиито най-спешен приоритет да бъде предложението на геопарк „Белоградчишки скали“ в европейската мрежа от геопаркове, което автоматично ще го превърне в първия български геопарк на Юнеско;
- финансиране на луксозно издание с най-популярните геоложки феномени в България на български и английски език;
- съставяне програма за актуализиране на Регистъра и кадастъра на геоложките феномени в България и обновяване на сайта му [21].
- Изготвяне на Червена книга на застрашените геотопи в България.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Необходими са промени в следните направления за разгръщане на потенциала и ускоряване на развитието на геотуризма в България:

- ускоряване осъществяването на икономически важната за страната стъпка от българската геоложка общност да информира обществото за огромния потенциал на този успешно и бързо развиващ се нов туристически бизнес-сектор;

- узаконяване на новата категория защитена територия „Геопарк“ ще донесе нови работни места и стимулиране на социално-икономическото развитие на регионите чрез развиване на геоложкия туризъм;
- разширяване на приоритетите на националните и природните паркове в посока към опазване на георазнообразието могат да се окажат преломен момент за създаване на постоянна нужда от квалифицирани в областта на геотуризма специалисти, подготвени за управление, опазване и популяризиране на георазнообразието;
- реализиране на стратегическите задачи на българската геоконсервация ще донесе на България така желаното глобално популяризиране на нейните природни забележителности и ще привлече целогодишен туристически поток от всички континенти на света [21]. Мисия и стратегия на България за да се запази постигнатото дотук е да се привлече вниманието на българската общественост върху туристическия потенциал на геоконсервацията като се разработи национална стратегия за популяризирането на българското георазнообразие. Мисията може да се формулира: опазване и популяризиране на българското геоложко наследство с цел подобряване на социално-икономическите условия и осигуряване на устойчиво развитие на регионите чрез развиване и на геотуризм.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] [www.ue-varna.bg/Uploads/nidd@ue-varna.bg/Договори/Avtoreferat\(1\).pdf](http://www.ue-varna.bg/Uploads/nidd@ue-varna.bg/Договори/Avtoreferat(1).pdf)
- [2] http://geoproblems.eu/wp-content/uploads/2016/02/2011_12/5_nikolov.pdf Екотуристически форми и субформи. Опит за систематизация, Проблеми на географията, бр. 1 – 2, 2011
- [3] ebox.nbu.bg/eko16/pdf1/publ_2_63_70.pdf
- [4] <http://download.pomagalo.com/516160/geoturizym++principi/> ЮЗУ“Н. Рилски“, Геотуризм - принципи
- [5] www.mrrb.government.bg/docs/af40fae6bd82fb1bb72c21d65f8a860e.ppt Геопарк „Искър - Панега“
- [6] [www.ue-varna.bg/Uploads/nidd@ue-varna.bg/Договори/Avtoreferat\(1\).pdf](http://www.ue-varna.bg/Uploads/nidd@ue-varna.bg/Договори/Avtoreferat(1).pdf)
- [7] <https://www.geotourism.eu/geotourism> Географски туризъм
- [8] <http://severozapazenabg.com/%D1%81%D0%B8%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D - 0%B5%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%B4%D1%87%D0%B8%D1%88%D0%BA%D> Синьовски, Д. Беровградчишките скали са феномен с глобална стойност
- [9] http://travel.nationalgeographic.com/travel/sustainable/about_geotourism.html
- [10] Закон за туризма 2013/2016
- [11] Стратегията за устойчиво развитие на туризма, хоризонт 2030
- [12] https://bg.wikipedia.org/wiki/Обекти_на_световното_наследство_в_България
- [13] zabelejitelnosti.info/скални-феномени/
- [14] Д. Синьовски, Геоконсервацията и геоложкото наследство на България, Сп. на българското геологическо дружество, год. 72, кн. 1–3, 2011, pp. 99–110, 2011
- [15] www.bgd.bg/REVIEW_BGS/REVIEW_BGD.../11_Sinnyovsky_Review_2011.pdf
- [16] Д. Синьовски, И. Василева, Р. Иванов, И. Вутев, Боров камък – най-импозантният монолит сред Белоградчишките скали. – Год. МГУ „Св. Иван Рилски“, 54, I–геология и геофизика, pp. 62–66, 2011
- [17] Т. Тодоров, Защитени природни обекти в България. – Сп. Бълг. геол. д-во, 37, 1, pp. 123–126, 1976
- [18] Д. Синьовски, Т. Маринов, И. Цветкова, Н. Атанасова, С. Деделянова, Геоложкият феномен „Сто овци“ (Разчепатия камък), Монтанска област. – Год. МГУ „Св. Иван Рилски“, 53, I–геология и геофизика, pp. 106–110, 2010
- [19] Т. Тодоров, Нови имена в списъка на защитените геоложки обекти в България. – Сп. на българското геологическо дружество, 42, 2, pp. 281–283, 1981
- [20] Т. Тодоров, Наблюдение и контрол на природните геоложки паметници в България. – Сп. на българското геологическо дружество, 51, 3, pp. 102–104, 1990
- [21] www.bgd.bg/REVIEW_BGS/REVIEW_BGD.../11_Sinnyovsky_Review_2011.pdf

